

SAİD NURSI'NİN SİYASET ANLAYIŞI

Maksut ÇETİN (*)

Öz

Bediüzzaman Said Nursi, dört büyük siyasal dönemi yaşamış önemli bir şahsiyettir. O, siyasi tarihimizde II. Abdulhamit döneminden itibaren, İttihad ve Terakki, Cumhuriyet'in tek ve çok partili dönemlerini yaşamış ve o dönemlerin tüm değişimlerini yakından takip ederek, onlara yönelik görüş ve tavırlarını ortaya koymuştur. Bunun yanında, İslam tarihi boyunca tartışılan siyasi konuları ciddi bir şekilde değerlendirmeyi ihmal etmemiştir. Said Nursi, siyaset kavramını hem bir toplumdaki en üst yöneticiyi hem de bir alt kademedekilere emir verme yetkisine sahip olan herkesi kapsayacak şekilde izah etmiştir. O, siyasetin olgusal olarak gerekli olup olmadığını, siyasetin dini konular içerisindeki konumu ve oranını, din-siyaset ilişkisi ve laik sistemlerin dine dair alması gereken tavrını açıklamıştır. Ayrıca ilk dört halife için tartışılan en faziletli olma meselesi ve bu mesele- nin İslam mezheplerinden Şia ve Ehl-i Sünnet arasındaki fikir ayrılıklarına olan etkisini geniş bir şekilde ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Anlayış, Din, Mezhep, Halife ve Laiklik

Said Nursi's Understanding of Politics

Abstract

Bediüzzaman Said Nursi, who lived in the four major political periods is an important personage. He lived respectively in the period of Abdulhamit II, the Union and Progress, a single-party and multi-party of the Turkish Republic. He closely followed all changes of those period and he revealed his opinions and attitudes towards them. In addition, he didn't ignore to evaluate the political subjects having been discussed through the history of Islam. Said Nursi has explained the concept of political as both the top managers in the community and authority that gives orders to a lower level. He has widely discussed whether the politics is factually necessary or not, the rates of politics in religious matters, the relationship between religion and politics and the attitudes that a secular sistem must take towards religion. Also he discussed the issue of four caliphs being the most virtuous and the influence of the issue on opinion differences between Shia and ahl al-Sunnah sects.

Keywords: Politics, Understanding, Religion, Sect, Caliph and Secularism

*) Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
(e-posta: cetin_maksut@hotmail.com)

Siyaset Kavramı

Burada siyaset kavramının sözlük ve terim anlamı ile Bediüzzaman Said Nursi'nin o kavramı yüklediği manalar ele alınacaktır.

Sözlük Anlamıyla Siyaset: Türkçeye “siyaset” şeklinde geçen bu kelime, Arapça “sase” fiilinden türemiş olup mastardır. Kelimenin çekimi “sase-yesusu-siyaseten” şeklindedir.¹ Temel anlamı, hayvanlarla ilgilenmek, onların bakımını üstlenmek ve onları evcilleştirmek² demektir. Bu temel anlamın dışında şu manalarda da kullanılmaktadır: Yönetmek, idare etmek, idaresinden sorumlu olmak.³ Bir hadiste: “*İsrailoğullarını peygamberleri siyaset ederdi (yönetirdi)*,”⁴ denilmiştir. Siyaset, kök anlamı itibarıyla daha ziyade hayvanları eğitmek için kullanılmış olsa da daha sonraları mal ve mülkü gözetip tedbir etme, düzene koyma, başa geçme,⁵ idare etme anlamını kazanmıştır. Siyaset aslen, bir nesneye bağlanma ve onun iyiliği ve iyileşmesi için özenle gayret gösterme, görüp gözetme manasında kullanılmış olup daha sonraları çobanlık yapılanların, yönetilenlerin işlerini muhafaza ile vali ve hâkim olmak manasında da kullanılır olmuştur. Bu mana üzere vali ve hâkime, “sayıs” ismi izafe edilmiştir.⁶ Atları tımar edip yetiştiren kimseye de “sayıs”, “seyis” denmesi bu benzerlikten ötürü olsa gerektir. Kısacası siyaset, eşyayı, hayvanları ve insanları idare etme sanatıdır. Bu sanat, insanın asli yaratılışında bulunan bir huy, bir seciye ve bir karakterdir. İnsan bu karakter ve kabiliyet sayesinde karşılaştığı tüm problemlerin içine sirayet eder, gizli ve ince noktalarına sızar ve problemleri çözer. Bediüzzaman Said Nursi'nin ifadesiyle, beşer bir ruh gibi arzın cesedine nefh (uflemek) ve nüfuz eder⁷. İşte bu nedenle insan, yönetici (halife)⁸ olarak atanmış ve diğer varlıkları da idare etmekten sorumlu olmuştur. Said Nursi bu durumu, “Cenab-ı Hakk, beşeri arzın tamirine tahsis etmiştir”⁹ şeklinde ifade etmektedir. Siyaset kavramı, en az biri insan olmak şartıyla bütün ilişkili nesnelere bağlam kurabilen bir kavramdır. “Sase” fiilinde biri özne yani “seyis”, diğeri de siyaset edilen nesne olması gerekir. Dolayısıyla siyaset “özne”nin “nesne”yi yönetmesiyle başlar. Yani siyaset, idare eden ve idare edilen ayrımının başladığı yerde ortaya çıkar. En başta kişi kendi hayatını yönetir. Biraz daha kompleks

1) İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısri, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadır, VI, 107; Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhit*, Beyrut: I, 710.

2) İbn Manzur, *age*, VI, 108.

3) İbn Manzur, *age*, VI, 107; el-Ezherî, *Tehzibu'l-Lüğâ*, XIII, 91.

4) el-Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Kitabu Bed'i'l-Vahy, Kahire: Daru's-Şi'b, 1987, IV, 206; en-Nisaburi, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyri, *el-Camiu's-Sahih*, Babu'l-Vefa Bi Bey'i'l-Hulefa, Beyrut: Daru'l-Cil, VI, 17.

5) el-Ahteri, Mustafa Şemseddin, *Ahteri Kebir*, İstanbul, 1302, s. 530.

6) Asım Efendi, *Kamus*, II, 939; İşcan, Zeki, “İmâmîyye Şîa'sında Politik Bir Teori Olarak İmâmetin İmkânı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2002, 10. sayı, Kış sayısı, s. 90.

7) Nursi, Bediüzzaman Said, *İşaratü'l-İ'caz*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013, s. 277.

8) *Bakara*, 2/30.

9) Nursi, *İşaratü'l-İ'caz*, s. 277.

üzeyde ailesini, çevresindeki hayvanları, nesnelere yönetir. Bediüzzaman Said Nursi de, yöneten ve yönetilen ilişkisinde, siyasetin sorumluluk sınırlarını belirlemek¹⁰ için Hz. Peygamber'in: "*Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz*"¹¹ hadisini örnek olarak vermektedir.

Terim Anlamıyla Siyaset: Siyaset bilimcilerinin üzerinde ittifak ettikleri bir siyaset tanımı henüz mevcut değildir. Siyaset, insanların birlikte yaşamak zorunda olmalarından doğan ve toplumun ortak çıkarlarını düzenleyen bir alandır. Konusu da toplumdur¹². Siyaset, bir örgütün ya da bir örgütün en üst yöneticisinin önemli konularda benimsediği tutum, genel yönelim, izlediği yol ve yöntemdir¹³. Siyaset (bir anlamıyla), bir devletin dış ve iç politikası, ekonomi, para, barış politikaları, aynı şekilde bir örgütün ya da bir şirketin değişik konulardaki eylem, işlem ve planlarıdır¹⁴.

Siyaset kavramı, İslam geleneğinde genelde hilafet ve imamet kavramları ile ifade edilmiştir. Bediüzzaman Said Nursi de bu iki kavram yerine direk olarak siyaset ve saltanat¹⁵ kelimelerini kullanmaktadır. İslami kaynaklarda bu kavram (hilafet/imamet) değişik şekillerde şöyle tarif edilmiştir: Siyaset (imamet/hilafet), Müslümanlar üzerinde genel bir tasarruf yetkisidir,¹⁶ başka bir ifade ile siyaset, dini ikame ve milletin menfaatini korumak için Hz. Peygamber'e hilafet etmektir ki, bütün ümmetin ona itaat etmesi vacip olsun¹⁷. Yani siyaset, dini ikame etmek (ayakta tutmak) için Hz. Peygamber'e bir niyabettir¹⁸. Kısacası siyaset, din ve dünya işlerinde ümmet üzerinde başkanlık etmektir¹⁹.

İbn Haldun (ö. 808/1406) siyaseti şöyle tarif eder: "Siyaset ve mülk, halk için ilahi bir kefalettir, Allah'ın kullardaki hilafetidir. Bu kefalet ve hilafetin maksadı, insanlar arasında ilahi ahkâmın tenfiz (uygulama) ve tatbik edilmesidir"²⁰. İmam Gazzali (ö. 505/1111)'ye göre siyaset: "Tüm toplumu maddi ve manevi yönden idare etmek, onlara hem bu dünyanın hem de ahiretin kanunlarını öğretmektir ki, dört kısma ayrılır: Peygam-

10) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 85.

11) Buhari, *Nikâh*: 81; Tirmizi, *Cihad*: 27; Müslim, *İmare*: 20.

12) Akbulut, Ahmet, "Hz. Muhammed Sonrası İlk Siyasi Krizin Teolojik Yansımaları", *Kelam Araştırmaları*, 2006, 4(2), s. 1-10.

13) Mihçioğlu, Cemal, "Kamu Yönetimi Alanında Türkçe Terim Denemeleri", Yıllık IX 1986-1987, Ankara: Ankara Üni. Basın Yayın Yüksekokulu Yay., s. 182'den naklen, Öztekin, Ali, *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001, s. 1.

14) Öztekin, *age*, s. 1.

15) Nursi, *Mektubat*, s. 76.

16) el-Mekdisi, İmâm Kemaleddin Muhammed b. Muhammed İbn Ebi Şerîf, *el-Musamere*, s. 413.

17) el-Mekdisi, *el-Musamere*, s. 413.

18) Taftazani, Sa'duddîn, *Şerhu'l-Akaidetu'n-Nesefî*, Daru'l-Beyrut, s. 175.

19) es-Semerkandi, Şemsu'd-Din, *Sahaifu'l-Hilafiyeti*, thk. Dr. Ahmed Abdurrahman Şerîf, Riyad, s. 473.

20) İbn Haldun, Abdurrahman Ebû Zeyd Veliyyüddin, *Mukaddime*, Terc: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 1988, I, 458.

berlerin siyaseti, ilim adamlarının siyaseti, halife, hükümdar ve sultanların siyaseti ve din görevlilerinin siyasetidir ki, İmam Gazali siyaseti bir yönetme sanatı ve sanatların da en şerefli” olarak görür²¹.

Siyasete felsefi boyutuyla bakıldığında, İslam’da siyaset kurumu Allah, insan, toplum ve tabiat arasındaki ilişkiye dair İslam’ın ontolojik tasavvuruna dayanır. İslam dininde siyasetin temel amacı, insanların dünya ve ahiret mutluluğunu kazanacakları ortamın hazırlanması ve sürdürülmesi, yaygın tabiriyle dinin korunması ve dünya işlerinin yönetilmesi olup bu amaca hizmet edecek bir yöneticinin iş başına getirilmesidir²².

Bediüzzaman Said Nursi, genelde siyaset kavramını, asli manası içinde ele almakta ve bunu da kendi kitapları olan Risale-i Nur Külliyyatı’nın değişik yerlerinde açıkça ifade etmektedir. Nitekim o, Münazarat adlı eserinde, "inkılab-ı siyasî"²³ tabirini bir "rejim değişikliği"ni ifade için kullanmaktadır. Yine Münazarat'ta, hükümeti kastederek, "üs-sülesas-ı siyasî de şu düsturdur: Bu devletin dini, din-i İslamdır"²⁴ demektedir. Başka bir eserinde: "Şeriat'ta, yüzde doksan dokuz ahlak, ibadet ve fazilete aittir. Yüzde bir nisbetinde siyasete mütealliktir, onu da ulu'lemirlerimiz düşününler"²⁵ diyerek, siyasetin temel manası olan yönetim, iktidar ve devlet idaresini kastetmektedir. Mektubat adlı eserinde ise, Emeviler söz konusu iken, siyaset ve saltanat kelimelerini birlikte zikrederek, ilgili tahlilde, siyaset ve saltanat kavramları ile başlar. Tam muvaffakiyet-i siyasiye (siyasi başarı) ve tam bir saltanat, zahiri ve siyasi hilafet, saltanatın bir kısım kanunları ve siyasetin merhametsizce mukteziyatı (gereği) ile meseleye devam eder. Ardından, saltanat siyaseti tabiri gelir. Hemen ardında da hükümetin ve asayişin devamı için eşhas (şahıslar) feda edilir anlayışı, merhametsiz siyasetin bir düsturu olarak nazara verilir²⁶. Bediüzzaman, Emirdağ Lahikası'nda da siyaset ile ne anlaşılması gerektiğini şöyle dile getirir. Ahirzamanda geleceği hadisle bildirilen Hz. Mehdi'nin hilafet-i Muhammediye (İslam hilafeti) ve ittihad-ı İslam (İslam birliği) ordularıyla zemin yüzünde saltanat-ı İslamiyeyi sürmek cihetinde ki, üçüncü vazifesi için siyaset manasını ihsas eder²⁷.

Bütün bu iktibaslarda, siyaset derken genelde hükümete, idareye, iktidara dair fiiller kastedilmektedir. Yani, Bediüzzaman Said Nursi'nin lügatında siyaset, genel manası istikametinde, hükümet etmeye, iktidara ve devlet idaresine dair fiillerin bütünü ifade eder. Siyasi faaliyet de, bu hedefe matuf olan faaliyet olarak zikredilir.

21) Korkmaz, Fahrettin, *Gazâli'de Devlet*, Ankara: TDV Yay., 1995, s. 48-49, 66-69.

22) Köse, Hızır Murat, "Siyaset", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XXXVII, 2009, 294 vd.

23) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 96.

24) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 85.

25) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 163.

26) Nursi, *Mektubat*, s. 76-78.

27) Nursi, *Emirdağ Lahikası*, s. 220.

Siyasetin Gerekliliği

İnsanları ve devleti idare etme sanatı olarak tanımlanan siyaset, toplumsal bir varlık olan insan için vazgeçilmez bir müessesedir. Toplumunu yönetme anlamında siyasetten söz edebilmek için önce devletten söz etmek gerekir. Devletin kurulması aklın bir gereği, vakıanın bir zorunluluğu, olayların tabiatının öngördüğü bir gerçek olmakla birlikte, devletin başında bir başkanın bulunup bulunmayacağı, şayet bulunacaksa bunun dinen mümkün olup olmadığı ve o başkanın nasıl seçileceği gibi meseleler, İslam âlimleri arasında çokça tartışma konusu olmuştur. Toplum hayatının düzenli ve huzurlu bir biçimde sürdürülebilmesi için topluma egemen olan bir otoriteye ihtiyaç olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Zira insanlar, yaratılışlarına sinmiş olan oburluk ve hırs nedeniyle aralarında meydana gelen meselelerde birbirine zulmettiklerinden dolayı arabuluculara ihtiyaç duyarlar.²⁸ En üst arabulucu ise, toplumda en etkin ve en güçlü kurum olan siyaset kurumudur.

İnsan toplumsal bir varlıktır ve onun diğer insanlarla sosyal ilişkiler içinde bulunuyor olması, siyasetin bir ihtiyaç olarak belirmesine sebep olmuştur. Siyasetin, bir arada yaşamının doğurduğu zorunluluk olduğu da söylenebilir. İnsanlar, yaratılış itibarıyla birbirlerine denk olmadıklarından, belli nitelikler bakımından, diğerlerinden üstün olanların, normal olarak, böyle olmayanların davranışlarını kendi istekleri doğrultusunda kontrol edebilmekte, yani onların üzerinde egemenlik kurabilmektedirler. Bu sevk etme faaliyeti hayatın her boyutunda kendini göstermektedir. Ancak, insanların birbirilerinin davranışlarını her kontrol etme faaliyetini siyasi olarak değerlendirmek yanlıştır.²⁹

İslam toplumunun büyük çoğunluğu siyaset denilen devlet başkanlığının vacip (gerekli)³⁰ olduğunu söylerken, küçük bir kısmı da vacip (gerekli) olmadığı kanaatini taşımaktadır.³¹ Siyasetin vacip olması, onun, dinin ve itikadın (inancın) asli unsuru olduğu anlamına gelmez. Zira dinde birçok vacip vardır ki, bu vacipler dinin temel rükünleri değildir. Siyaset, dini hükümlerin ifa edilmesinin bir aracı olarak vaciptir. Nitekim fakihler: "Kendisiyle vacip bir şeyin meydana geldiği şey de vaciptir, demişlerdir"³². İslam mezheplerinden Ehl-i Sünnet, Mürcie, Şia ve Mu'tezile'nin çoğunluğu devlet başkanlığının gerekliliğini belirterek, ilahi hükümlerin devamını, dirlik ve düzenin sağlanmasını halife denilen devlet başkanının varlığına bağlarlar. Devlet ve devlet başkanının varlığı, Ehl-i Sünnet, Mürcie ve Mu'tezile'ye göre halk için; Şîa'ya göre ise Allah için vacip ve zaruridir³³.

28) el-Câhız, *Resailu'l-Câhız*, I, 161.

29) Ünal, Bulent, İslam ve Siyaset Üzerine Düşünceler, *DEÜİFD XIII*, Kış-İlkbahar 2001 s. 162.

30) el-Mekdisi, *age*, s. 414; el-Pezdevi, *age*, s. 268; Taftazani, Sa'duddin, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)*, s. 259; Ammara, Muhammed, *Laiklik ve Dini Fanatizm Arasında İslam Devleti*, çev. Ahmet Karababa-Salih Parlak, İstanbul: Endülüs Yay, 1991, s. 327.

31) el-Eş'ari, *Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafatü'l-Musallin*, II, 149.

32) Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, V, 237; el-Cüveyni, *Çiyasi*, s. 100-101; Amidi, *Ebkaru'l-Efkar*, III, 418.

33) Laoust, *age*, s. 231.

Müslüman toplum için siyaset denilen devlet başkanlığının gerekli ve lüzumlu olmadığını söyleyenler; Haşeviyye,³⁴ bazı Mürciiler ve Haricilerin Necedat fırkası ile Mu'tezile'den bazı âlimlerdir³⁵. Başka bir sınıflandırma ile kelamcılarının çoğunluğu, hukukçular, Şia³⁶, Hariciler ve Mu'tezile'nin ekserisi imametın vacip olduğu ve seçilmiş olan İmama itaatın de farz ve vacip olduğu görüşünü savunmuşlardır³⁷.

Sünni âlimleri toplumda ancak devlet gücüyle yok edilebilecek mahiyette olan zararların defedilmesi ve İslam'da meşru kılınan muamelat, munakehat (nikâh), cihat, hudud (hadler), Cuma ve Bayram namazı denilen şiarların edası gibi maslahatların bir gereği olarak imametın vacip olduğunu savunmakta, ayrıca toplumun fertleri başıboş bırakıldığı takdirde, anarşizmin ortaya çıkacağını ve her fert ve grubun kendine göre bir sistem ve uygulama ile işlerini yürütmek zorunda kalacağını, bunun da toplumun yapısını ifsat edip fitne ve fesadın umumileşmesine, toplumun helak olmasına neden olacağını belirterek siyasetin gerekliliğini ifade etmektedirler. Böylece dinin maksatları ve toplumun maslahatları açısından hareket ederek siyasetin vucubiyetini ispat etmektedirler³⁸. Bediüzzaman Said Nursi, bu durumu şöyle dile getirmektedir: “Desatir-i hikmet (hikmet düsturları), nevamis-i hükümetle (hükümet kanunları), kavanin-i hak (hak kanunları), revabit-ı kuvvetle (güç rabitaları) imtizaç (birleşme) etmezse, cumhur-u avamda (halk kitlesi) müsmir (etkili) olamaz”³⁹ diyerek hak ve hukukun toplumun geniş tabakalarında etkili olabilmesi için o hak ve hukukun hükümetin kanun ve kuvvetiyle beraber yürürlüğe sokulması lazımdır.

Bediüzzaman Said Nursi, başka bir yerde, kanun ve o kanunu uygulayacak olan kişilerin varlığının gerekliliğini şöyle ifade eder: “İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz (ayrıcılık) ve müstesna (seçkin) olarak acip ve latif bir mizaç (huy) ile yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Mesela, insan en müntehap (seçkin) şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zinetli şeyleri arzu eder, insaniyete layık bir maişet (geçim) ve bir şerefle yaşamak ister. Şu meyillerin iktizası (gereği) üzerine yiyecek, içecek vesair hacetlerini (ihtiyaçlarını) istediği gibi güzel bir

34) Allah'a sıfat nispet etmekte aşırılığa kaçıp ona cisim zıfaze edenlere verilen isim. Aynı zamanda nassların zahirini de ılımlılıktan uzak ve yanlış bir tarzda yorumlayanlara bu isim verilmiştir. (Nişvanu'l-Himyeri, *el-Huru'l-İyn*, s. 149-204).

35) el-Endelusi, İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Fasl fi'l-Mile'l ve'l-Ehvai ve'n-Nihal*, Beyrut, IV, 149; Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, V, 235.

36) Şia'ya göre imâmet aklen Allah üzerine vaciptir. Yani insanlara imam tayin etmek hikmetinin bir gereği olarak Allah'a lütuf olarak vaciptir. Bu vaciplik, En'am Suresi'nin 12. âyetinde geçen “Allah kendi kendisine merhameti yazdı,” âyetindeki vaciplik gibidir. (İbîş, Yusuf, *el-İmâm ve'l-İmâme İnde's-Şia*, s. 5-6).

37) eş-Şehristâni, *Nihayetu'l-İkdam*, s. 267; el-Bağdâdi, *Usulu'd-Din*, s. 270.

38) el-Pezdevi, *Usulu'd-Din (Ehl-i Sinnet Akaidi)*, s. 268; en-Nesefî, *Tabziratu'l-Edille fi Usuli'd-Din*, II, 823; er-Râzi, *Meâlimu Usuli'd-Din (İslam İnancının Ana Konuları)*, çev. Nadim Macit, Erzurum, 1996 s. 130.

39) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 217.

şekilde tedarikinde (temininde) çok sanatlara ihtiyacı vardır. O sanatlara vukufu (yetkinliği) olmadığından ebna-i cinsiyle (hemcinsiyle) teşrik-i mesai (işbirliği) etmeye mecbur olur ki, her birisi, semere-i sa'yi (çalışma meyvesi) ile arkadaşına mübadele (değiştirme) suretiyle yardımda bulunsun ki bu sayede ihtiyaçlarını tesviye (halletme) edebilsinler. Fakat insandaki kuvve-i şehviye (sevme duygusu), kuvve-i gadabiyye (kızgınlık duygusu), kuvve-i akliye (akletme duygusu) Sani' (Yaratıcı) tarafından tahdit (sınırlama) edilmediğinden ve insanın cüz-i ihtiyarisıyla (sınırlı irade) terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelatta (insani ilişkilerde) zulüm ve tecavüzler vukua gelir. Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-i insaniye (toplum), çalışmalarının semerelerini (sonuçlarını) mübadele (değiştirmek) etmekte adalete muhtaçtır. Lakin her ferdin akılı, adaleti idrakten (anlamaktan) aciz olduğundan, külli (genel) bir akla ihtiyaç vardır ki, fertler o külli akıldan istifade etsinler. Öyle külli bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun da ancak Şeriat'tir. Sonra o Şeriat'ın tesirini, icrasını, tatbikini temin edecek bir merci, bir sahip lazımdır. O merci ve sahip de ancak peygamberdir"⁴⁰.

Bediüzzaman Said Nursi siyasetin gerekliliğini şu ayete anlam verirken de dile getirmektedir. "*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez*"⁴¹ ayetini birey, cemaat ve millet açısından insanların yapabilecekleri hataların siyaset yoluyla törpülenebileceğini ifade etmektedir. O'nun ifadeleri şöyledir: "*Şahıs olarak insanoğlu hayvanların aksine olarak, kuva (yetenek) ve müyul (meyiller) fitraten tahdit (sınırlandırma) edilmediğinden, meyl-i zulüm (zulüm meyli), hubb-u nefis (nefis sevgisi) dehşetli meydan alıyor. Evet, ene ve enaniyetin eşkal-i habisesi (kötü şekilleri) olan hodgamlık (kendini düşünme), hodbinlik (kendini görme), hodendişlik (kendini endişe etme), gurur ve inat o meyle inzı-mam (eklenme) etse, öyle ekberü'l-kebairi (büyük günahlar) icat eder ki, daha beşer ona isim bulmamış, cehennemün lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız cehennem olabilir*"⁴². Belirtilen fitrata sahip olan insanoğlunun kötü emellerini dizginleyecek yegâne merci olarak kanunları ve o kanunları uygulayacak olan otoriteleri görmektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, dinin yaşanabilmesi için siyasetin mutlak gerekli bir vasıta olmadığını da zaman zaman ifade etmektedir. Ona göre, siyasi konuların dindeki yeri ancak binde birdir⁴³. Onlar da dinin temel meseleleri arasında değildir. Dolayısıyla Müslümanlara ait bir siyasi mekanizma olmadığı vakit, dinin ihmal edilecek kısmı ancak binde bir oranında ve o kısım da dinin esas konuları arasında değildir. O, Müslümanlara ait bir devletin olmadığı dönemlerde, Müslümanların kendilerine ait dini vecibelerini yaşayabileceğini ise şöyle ifade etmektedir: "*Hem de devlet-i Osmaniyeye (Osmanlı devleti) tabi olan İslamların on beş misli İslamlar, sırf siyaset-i ecanib (yabancıların siyaseti) altındadırlar. Onların dinlerine zarar gelmez*"⁴⁴. Başka bir yerde de, mevcut siyasi rejimlere

40) Nursi, *İşartu'l-İ'caz*, s. 154-155.

41) *Fatır*, 35/18.

42) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 253.

43) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 99.

44) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 100.

muhalif ve onların hâkimiyeti altında, insanların kendi dinlerini yaşayabileceğini dile getirmektedir. Örneğin, İngiliz hükümetinin hâkimiyeti altında Müslümanların yüzyıllarca dinlerini yaşadıkları ve İslam hükümetleri dönemlerinde ise Yahudi ve Hristiyanların kendi dinlerini yaşayabildiklerini⁴⁵ ifade etmektedir.

Siyasetin Dindeki Yeri

İnsanlara dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmak üzere gönderilen İslamiyet, maksadını birtakım esaslara dayalı olarak gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. İslam bilginleri bu esasları itikadi, ameli ve ahlaki olmak üzere üç gruba ayırmışlardır. İtikadi esaslar, İslam dinin genel hatlarını oluştururlar. Bu esasların tespiti tamamıyla Allah'a aittir. İnsanların kendiliğinden bunlara herhangi bir şey eklemesi veya onlardan herhangi bir şey çıkarması söz konusu değildir. Ameli esaslar, dinin uygulamaya ilişkin yönünü oluşturmaktadır. Bunlardan Allah'a tazim ve saygı amacına yönelik olanlara "ibadet", insanlar arası ilişkileri düzenlemeye yönelik olanlara da "muamelat" denilir. İnanç esasları gibi, ibadet esasları da Allah tarafından belirlenir. Mahiyeti itibariyle metafizik bir boyuta sahip olan din, zaman ve zeminin değişmesiyle, değişime açık olan muamelat konularını daha çok ilkesel düzeyde düzenler. Bu sebeple dinde söz konusu hususların ihtiyaç, menfaat, adalet ve hak gibi değerler ışığında belirlenmesi ve bu değişime bağlı olarak yeniden düzenlenmesi öngörülür⁴⁶. Siyaset ve siyasete taalluk eden konular da dinin muamelat dediğimiz bu kısma dâhil olmaktadır. Bu yüzden siyasete dair Kur'an ve Kur'an'ın tefsiri hükmünde olan Sünnet'te hak, adalet, ehliyet, şura gibi siyasetin temel konuları dışında, detaylara yönelik fazla bilgi bulunmaz. Siyasetin detaylarına ilişkin konular insan tecrübesine, zamana ve zemine bırakılmıştır.

Hilafet/imamet veya devlet başkanlığı denilen siyaset olgusu, doğrudan İslam akaidini ya da kelamını değil,⁴⁷ İslam hukukunu ilgilendiren bir konudur. Siyaset meselesi dini olmaktan ziyade dünyevi bir meseledir. İtikadi bir mesele değil, millete ait hukuki ve mesalih-i amme (kamu yararı) cümlesindedir⁴⁸. Başka bir ifade ile siyaset, "Kitap" yahut "Sünnet"ten çıkarılmış bir konu olmayıp "rey"den çıkarılmış bir konudur. Dolayısıyla bu konu, insana dünya hayatında en ideal olanı gerçekleştirmeyi hedefleyen ve dinin gerekli gördüğü ve görmekte olduğu sivil bir zorunluluktur⁴⁹. Bediüzzaman Said Nursi konuyu şöyle ifade etmektedir: "Mesele-i imamet (imamet konusu) bir mesele-i fer'iye (hukuki konu) olduğu halde, ziyade (fazlasıyla) ehemmiyet verildiğinden bir mesele-i imaniye

45) Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 637.

46) Çelebi, İlyas, *İslam'ın İnanç Esasları*, İstanbul: İSAM Yay., 2010, s. 13.

47) Mâturidi, *Kitabu't-Tevhîd*, s. 285; Taftazani, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)*, s. 256; el-Gazâlî, *el-İktisad fi'l-İtikad*, Kahire, s. 134; el-Gazâlî *Faysal et-Tefrika Beyne'l-İslam ve'z-Zenedika*, Kahire, 1907, s. 15; el-Cüveynî, *İmâmu'l-Harameyn, el-İrşad*, Kahire, 1950, s. 410; el-Cürçani, *Şerhu'l-Mevakıf*, Kahire, III, 1311, 161; eş-Şehristânî, *Nihayetu'l-İkdam*, s. 478.

48) Mâturidi, *Kitabu't-Tevhîd*, s. 285; Nomer, Kemaleddin, *Şeriat, Hilâfet, Cumhuriyet ve Laiplik*, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1996, s. 344.

49) Ammara, *age*, s. 328.

(iman konusu) sırasına girip, ilm-i kelimada (kelam ilmi) ve usulü'd-dinde (dinin temel konuları) medar-ı nazar (üzerinde durulan konu) olduğu cihetle Kur'an'a ve imana ait hizmet-i esasiyemize (esas hizmetimiz) münasebeti bulunduğundan cüz'i bahsedildi"⁵⁰.

Bediüzzaman Said Nursi, muamelat konularından olan siyasi meselelerin dindeki yeri, oranı ve değeri hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Ona göre: "Şeriat-ı Garra'nın (parlak şeriat) bin kısmından bir kısmıdır ki, siyasete taalluk eder. O kısmın ihmaliyle, Şeriat ihmal olunmaz"⁵¹. Başka bir yerde de: "Şeriat'ta, yüzde doksan dokuz ahlak, ibadet, ahiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nispetinde siyasete mütealliktir (ilgili). Onu da ulu'lemirlerimiz (yöneticiler) düşünsünler"⁵².

Başka bir ifadeyle: "Siyaset efkârını (fikirlerini), İslamiyet akaidinin (inanç konuları) yerlerine kadar isal eden (koyan) herifler şan ve şeref değil, belki şeyn (kabahat, kusur) ve şenaata (alçaklık) mazhar oldular"⁵³ diyerek siyaseti dinin asıllarından sayanları ağır bir dille eleştirmiştir. Bütün bunlarla beraber, siyaseti tamamen dinden ayrı bir alan olarak da kabul etmemektedir. Bu durumu eserlerinin birinde şöyle ifade etmektedir: "Yoksa başka vicdani dinlere kıyasen Şeriatı siyasetten tecrit (soyutlamak) ile o zann-ı batılı (batıl düşünce) tasdik etmeyiniz. Yani İslamiyeti terakkiyata (ilerlemeye) engel görmek gibi. Zira dinimiz, nasıl ki manevi ve vicdani ve uhrevi ve naklidir, maddi ve siyasi ve akli ve meaşî (yaşam, hayat) tanzim ve temin ediyor, zira onların (Yahudi ve Hristiyan) dinleri sırf vicdani olduğundan, siyaset ve maddiyata münasebeti az ve hem de çoktan kesilmiş (siyasetle alakaları kesilmiş) ve hem de muhtaç değillerdir"⁵⁴ gibi ifadelerle siyasetin dinden ayrı bir alan olmadığını dile getirmektedir.

Bediüzzaman Said Nursi, her ne kadar siyasetin dindeki yerinin ve oranının binde bir nispetinde olduğunu ifade ederse de, dinin bazı meselelerinin de kendine ait bir siyaseti olduğunu dile getirmektedir. Mesela hacc ibadetinin iki önemli hikmeti; taarufle (tanışma) tevhid-i efkâr (fikir birliği) ve teavünle (yardımlaşma) teşrik-i mesaiyi (görev dağılımı) tazammun (içeren) eden siyaset-i aliye-i İslamiyye (İslam'ın yüksek siyaseti) ve maslahat-ı vasia-i içtimaiyenin (geniş toplumsal menfaatler)⁵⁵ olduğunu ifade eder. O, siyasetin dindeki yeri ve oranını belirledikten sonra, aynı zamanda siyaset alanının çok çekici ve diğer alanları etkileyici bir boyutta olduğunu, hatta bu zamanın en revaçlı (geçerli) metaı (eşya, mal)⁵⁶ haline geldiğini, menfaati esas aldığı ve parçalayıcı bir canavar olduğunu da belirtmektedir⁵⁷.

50) Nursi, *Lem'alar*, s. 32.

51) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 99.

52) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 163.

53) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 234.

54) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 514.

55) Nursi, *İçtimai Derler*, s. 269.

56) Nursi, *Sözler*, s. 595.

57) Nursi, *Sözler*, s. 888.

Dört Halife'nin Efdaliyet Meselesi

İslam toplumunun başına geçecek kişinin, toplumda bulunan herkesten daha faziletli olması meselesi, tartışılan en önemli konulardan biridir. Konu şu şekilde tartışılmıştır: İlk dört halifeden hangisi efdal (en faziletli) idi? Fazilet sıralamasında hangisi ve niçin efdal kabul edilirdi? Efdal (ef faziletli) varken mefdulün (daha az faziletlinin) imameti caiz midir? Bu konunun tartışılmasının ana sebebi; Şia'nın Hz. Ali gibi efdal biri varken Sahabe-i Kiram'ın, mefdul (daha az faziletli) olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı seçmesi ile ilgili itirazları ve efdaliyyet gerekçelerini göstererek diğer üç halifenin meşruiyetini düşürme çabalarıdır. Buna karşın, diğer mezhepler gibi Ehl-i Sünnet de, imamet konusunda Şia ve benzeri düşünceleri ileri süren fırkalara cevap verip, diğer üç halifenin meşruiyetini öne sürerek, onların Hz. Ali'den daha faziletli olduğunu savunmuşlardır⁵⁸. Hatta Bediüzzaman Said Nursi, dört halifenin fazilet sıralamasına şu ayeti delil olarak göstermektedir: “*Muhammed Allah'ın resulüdür. Onunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükü ve secde ederken görürsün*”⁵⁹. O, bu ayetteki kelimelerin açık anlamları dışında işari (dolaylı) anlamlarını şöyle yorumlamaktadır: “*Onunla birlikte olanlar*” ifadesinin Hz. Ebubekir'i, “*kâfirlere karşı şiddetli*” ifadesinin Hz. Ömer'i, “*kendi aralarında merhametli*” ifadesinin Hz. Osman'ı, “*rükü ve secde ederken*” ifadesinin ise Hz. Ali'yi gösterdiğini söyleyerek⁶⁰ dört halifenin hilafet sıralamasını fazilet üstünlüğü olarak kabul etmektedir.

Ehl-i Sünnet'in son dönem ulemasından olan Bediüzzaman Said Nursi, Ehl-i Sünnet ile Şia arasında ciddi tartışmalara sebep olan imamet meselesine, iki mezhep arasındaki görüş ayrılıklarına ve dört halifenin imamet ve fazilet sıralamasına değinerek, konuya büyük bir zenginlik kazandırmıştır. Ona göre siyaset denilen hilafet/imamet konusu, itikadi olmayıp, hukuki bir konu olduğu halde, İslam mezhepleri arasında ciddi tartışmalara sebep olduğundan dolayı, inanç meselelerini ele alan kitaplara girmiş ve iman esasları sırasına girecek derecede büyütülmüştür⁶¹. Ayrıca, konuyu manasız ve hakikatsiz, haksız, zararlı bir tartışma, iftiraki (ayrılığı) iktiza eden cüz'i bir mesele olarak nitelendirir⁶².

Said Nursi, fazilet sıralamasında Ehl-i Sünnet ile Şia'nın öne sürdüğü iddiaları şu şekilde özetlemektedir: “Ehl-i Sünnet ve Cemaat der ki; Hz. Ali dört halifenin dördüncüsüdür. Hz. Ebubekir daha faziletli ve halifelğe daha layık idi ki, ilk önce o halife oldu. Şialar ise derler ki; Hak Hz. Ali'nin idi. Ona haksızlık edildi. Hepsinden en efdal Hz. Ali'dir. Davalarına getirdikleri delillerin hulasesi; derler ki, Hz. Ali hakkında rivayet edilen Hz. Peygamber'in hadisleri ve Hz. Ali'nin Şah-ı Velayet unvanıyla, büyük çoğunlukla evliyanın ve tarikatların mercii (kaynağı) ve ilim ve şecaat ve ibadette harikulade sıfatları ve

58) el-Pezdevi, *age*, s. 270-271; en-Nesefti, *Tabsıra*, II, 443; Taftazani, *Şerhu'l-Makasid*, V, 247.

59) Fetih, 48/29.

60) Nursi, *Mektubat*, s. 47.

61) Nursi, *Lem'alar*, s. 32, 36.

62) Nursi, *Lem'alar*, s. 42.

Hız. Peygamber'in ona ve ondan teselsül eden (meydana gelen) Al-i Beyt'e karşı şiddetli alakası gösteriyor ki, en efdal odur. Daima hilafet onun hakkı idi, ondan gasp edildi⁶³. Hız. Ebubekir ile Hız. Ömer haksız oldukları halde Hız. Ali onlara mümaşat (onlar gibi görünmek) etmiş, Şia ıstılahınca takiyye etmiş yani, onlardan korkmuş, riyakârlık etmiş"⁶⁴

Bediüzzaman Said Nursi her iki mezhebin öne sürdüğü iddiaların özetini verdikten sonra, Şia'nın görüşlerine ciddi cevaplar vererek, imamet konusunda, onların haksız, Ehl-i Sünnet'in haklı olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Birincisi, Bediüzzaman Said Nursi'ye göre, Hız. Ali'nin defalarca kendi ikrarı (dile getirmek) ve yirmi seneden ziyade o üç halifeye ittiba (uymak) ederek onların şeyhülislamlığı (danışmanlık) makamında bulunması, Şia'nın bu davalarını cerh (çürütme) ediyor.

İkincisi, ilk üç halifenin hilafet zamanlarında İslami fetihler ve düşmanlara karşı yapılan mücadele olayları ve Hız. Ali'nin zamanındaki vakıalar (olaylar), yine İslam hilafeti noktasında Şia'nın davalarını cerh ediyor. Başka bir ifade ile Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer'in şahsi kemalatıyla (mükemmellik) ve Hız. Peygamber'e varislik vazifesiyle, hilafet dönemlerindeki kemalatı ile beraber bir mizanın (terazi) kefesine, Hız. Ali'nin şahsi harika kemalatıyla, hilafet zamanındaki dâhili, bilmecburiye (zorunlu olarak) girdiği elim (üzücü) vakıalardan gelen ve su-i zanlara maruz olan hilafet mücadelesi (çalışmaları) beraber mizanın diğer kefesine bırakılırsa, elbette Hız. Ebubekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman'ın kefesi ağır geldiğini Ehl-i Sünnet görmüş, tercih etmiş⁶⁵.

Hem nübüvvet (peygamberlik), velayete (velilik) nispeten derecesi o kadar yüksektir ki, nübüvvetin bir dirhem (3,148 gramlık bir ağırlık ölçüsü) kadar cilvesi (parıltı), bir batman (7,692 kilogramlık bir ağırlık ölçüsü) kadar velayetin cilvesine müreccahtır (tercih edilen). Bu nokta-i nazardan (bakış açısı), Hız. Sıdık-ı Ekber (Hız. Ebubekir) ve Faruk-u Azam (Hız. Ömer)'ın veraset-i nübüvvet (peygamberlik varisliği) ve tesis-i ahkâm-i risalet (peygamberlik hükümlerini tesis) noktasında hisseleri taraf-ı ilahiden (Allah tarafından) ziyade verildiğine, hilafetleri zamanlarındaki muvaffakiyetleri (başarıları) Ehl-i Sünnet ve Cemaat'çe delil olmuş. Hız. Ali'nin kemalat-i şahsiyesi (şahsi kemalatı), o veraset-i nübüvvetten gelen o ziyade hisseyi hükümden iskat (düşürme) edemediği için, Hız. Ali, Şeyheyn-i Mükkerrem (Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer) zaman-ı hilafetlerinde (halifelik zamanlarında) onlara şeyhülislam olmuş ve onlara hürmet etmiş. Acaba Hız. Ali'yi seven ve hürmet eden Ehl-i Hak ve Sünnet, Hız. Ali'nin sevdiği ve ciddi hürmet ettiği Şeyheyn (iki şeyh, yani Hız. Ebubekir ve Hız. Ömer) nasıl sevmesin ve hürmet etmesin? Mesela, gayet zengin bir zatın irsiyetinden (miras), evlatlarının birine yirmi batman gümüş ile dört batman altın veriliyor. Diğerine beş batman gümüş ile beş batman altın veriliyor. Öbürüne de üç batman gümüş ile beş batman altın verilse, elbette ahirdeki ikisi çendan (her ne

63) Nursi, *Lem'alar*, s. 36-37.

64) Nursi, *Lem'alar*, s. 41.

65) Nursi, *Lem'alar*, s. 39-40.

kadar kemiyetten (sayısal olarak) az alıyorlar. Fakat keyfiyetten (nitelik olarak) ziyade alıyorlar. İşte bu misal gibi, Şeyheynin veraset-i nübüvvet (peygamberlik varisliği) ve tesis-i ahkâm-ı risaletinde (peygamberlik hükümlerini kurma) tecelli eden hakikat-ı akrebiyet-i ilahiye (Allah'a yakınlık gerçeği) altınından hisselerinin az bir fazlalığı, kemalat-ı şahsiye ve velayet cevherinden neşet eden kurbietet-i ilahiyenin (Allah'a yakınlık) ve kemalat-ı velayetin (velilik mükemmellikleri) ve kurbietetin (yakınlık) çoğuna galip gelir. Muvazenede bu noktaları nazara almak gerektir. Yoksa şahsi şecaat ve ilmi ve velayeti noktasında birbiriyle muvazene edilse, hakikatin sureti değişir⁶⁶. Yani şahsi sıfatlar açısından Hz. Ali daha faziletli olabilir.

Bediüzzaman Said Nursi, bu durumu başka yerde şöyle ifade etmektedir: “Hilafet-i İslamiye (İslami hilafet) noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidarı, harikulade zekâsı ve yüksek liyakatıyla beraber, seleflerine (öncekiler) nispeten muvaffakiyetsizliği (başarısızlığı) nedendir? Sorusuna ilginç bir cevap vermektedir. Ona göre, o mübarek zat (Hz. Ali) siyaset ve saltanattan ziyade, daha çok mühim başka vazifelere layık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye (siyaseten başarı) ve tamam saltanat olsaydı, şah-ı velayet unvan-ı manidarını (anamlı unvan) bihakkin kazanamayacaktı. Hâlbuki zahiri (görünürde) ve siyasi hilafetin pek çok fevkinde manevi bir saltanat kazandı ve üstad-i küll (mutlak üstat) hükmüne geçti, hatta kıyamete kadar saltanat-ı manevisi (manevi saltanatı) baki kaldı⁶⁷.

Üçüncüsü, Hz. Ali'ye iki cihetle (yön) bakmak gerektir. Bir ciheti şahsi kemalat (mükemmellik) ve mertebesi noktasından, ikinci cihet Al-i Beyt'in manevi şahsını temsil ettiği noktasındandır. Al-i Beyt'in şahs-ı manevisi (manevi kişilik) ise, Hz. Peygamber'in bir nevi mahiyetini gösteriyor. Hz. Ali'nin zatında temessül eden şahs-i manevi-i Al-i Beyt (Ehl-i Beyt'in manevi şahsı) ve o şahsiyet-i maneviyede (manevi kişilik) veraset-i mutlaka (mutlak mirasçılık) cihetiyle tecelli eden hakikat-i Muhammediye (Hz. Peygamber'in gerçekliği) (sas) noktasında muvazene edilmez⁶⁸. İşte, birinci nokta itibariyle, Hz. Ali başta olarak bütün hakikat ehli, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i takdim (önceleme) ediyorlar. İslam'a olan hizmet ve Allah'a olan yakınlık noktasında makamlarını daha yüksek görmüşler. İkinci nokta cihetinde, Hz. Ali, Al-i Beyt'in şahs-ı manevisinin temsilcisi ve o da Hz. Peygamber'in hakikatini temsil ettiği cihetle, muvazeneye gelmez⁶⁹.

Dördüncüsü, acaba böyle bir İslam kahramanı ve Esedullah (Allah'ın Arslanı) unvanını kazanan ve siddıkların (doğruların) kumandanı ve rehberi olan bir zatı riyakâr ve korkaklık ile ve sevmediği zatlara tasannukarane (yapmacık) muhabbet göstermekle ve yirmi seneden ziyade korku altında mümaşat (birinin fikrine katılıyormuş gibi görünmek) etmekle, haksızlara tebaiyeti (uymak) kabul etmekle muttasıf (sıfatlanmış) görmek, ona muhabbet değildir. O çeşit muhabbetten Hz. Ali teberi (uzak) eder. İşte, ehl-i hakkın (hak

66) Nursi, *Lem'alar*, s. 40.

67) Nursi, *Mektubat*, s. 76.

68) Nursi, *Lem'alar*, s. 41.

69) Nursi, *Lem'alar*, s. 36-38.

ehli mezhebi hiçbir cihetle Hz. Ali'yi tenkis (noksan) etmez, su-i ahlak ile ittiham (suçlamak) etmez. Öyle bir şecaat harikasına korkaklık isnat etmez ve derler ki; Hz. Ali, Raşid halifeleri hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek ki, onları haklı ve racih (üstün) gördüğü için, gayret ve şecaatini hakperestlik yoluna teslim etmiş⁷⁰.

Beşincisi, Şia ikiye ayrılır. İlki, Şia-yı Velahet (velayet taraftarlığı), ikincisi, Şia-yı Hilafet (hilafet taraftarlığı). Şia-yı Velayetin ifratkarane (aşırı) muhabbetleri ve tarikat cihetinde gelen tafdilleri (daha üstün görme), kendilerini Şia-ı Hilafet derecesinde mesul (sorumlu) etmez. Çünkü ehl-i velayet (tarikat ehli), meslek itibarıyla, muhabbet ile mürşitlerine bakarlar. Muhabbetin şe'ni (gereği) ifrat (aşırılık)'tır. Mahbubunu (sevdiğini) makamından fazla görmek arzu ediyor ve öyle de görüyor. Fakat onların muhabbetten gelen tafdili (üstün görmek), hulefa-i raşidinin zemmine (kötülemek) ve adavetine (düşmanlık) gitmemek şartıyla ve Usul-i İslamiyye'nin (İslami kaideler) haricine çıkmamak kaydıyla mazur olabilir. Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e karşı Şia-ı Velayetin hakkı yoktur ki, Ehl-i Sünnet'i tenkis (eksik gösterme) etsin. Çünkü Ehl-i Sünnet, Hz. Ali'yi tenkis etmedikleri gibi, ciddi severler. Fakat hadisçe tehlikeli sayılan ifrat-ı muhabbetten çekiniyorlar. Hadisçe Hz. Ali'nin Şia'sı (taraftar) hakkındaki sena-yı Nebevi (Hz. Peygamber övgüsü), Ehl-i Sünnet'e aittir. Çünkü istikametli muhabbetle Hz. Ali'nin Şiaları (taraftar), ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat'tir. Hz. İsa (a.s) hakkındaki ifrat-ı muhabbet (muhabbet taşkınlığı) Nasara (Hristiyan) için tehlikeli olduğu gibi, Hz. Ali hakkında da o tarzda ifrat-ı muhabbet, hadis-i sahihte⁷¹, tehlikeli olduğu tasrih (açıklama) edilmiş⁷².

Altıncısı, Bediüzzaman Said Nursi, diğer üç halifeden daha çok Hz. Ali hakkında fevkalade senakârane (övcü) hadislerin rivayet edilmesini ise şu sebeplere dayandırmaktadır: Birincisi, bu hadisler Hz. Ali'nin Ehl-i Beyt'in manevi temsilcisi yönüne bakıyorlar. İkincisi, Emeviler ve Hariciler Hz. Ali'ye fazlasıyla hücum ettiklerinden dolayı, Ehl-i Sünnet olan ehl-i hak, onun hakkındaki rivayetleri çok neşrettiler. Diğer üç halife öyle tenkit ve tenkise (noksanlık) maruz kalmadıkları için, onlar hakkındaki hadislerin intişarına ihtiyaç görülmedi. Üçüncüsü, istikbalde Hz. Ali elim olaylara ve dâhili fitnelere maruz kalacağını Hz. Peygamber, peygamberlik nazarı ile görmüş, Hz. Ali'yi meysusiyetten (ümitsizlik) ve ümmetini onun hakkında su-i zandan kurtarmak içindir⁷³ ki, Hz. Ali hakkındaki hadisler daha fazla yayılmış oldu.

Yedincisi, Bediüzzaman Said Nursi, Şia'nın iddialarına cevap verdikten sonra, onların ileri sürdükleri görüşlerin tarihi arka planını da irdeleyerek durumu şu şekilde tahlil etmektedir: “Şia-yı Hilafet (Hilafeti savunan Şia) ise, ağraz-ı siyaset (siyasi garazlar) içine girdiği için, garazdan (kötü niyet), tecavüzden kurtulamıyorlar, i'tizar (özür beyan etme) hakkını kaybediyorlar. Hatta ‘Hz. Ömer’e karşı olan kinlerini Hz. Ali muhabbeti altında dile getirirler’ cümlesine masadak (doğrulayıcı) olarak, Hz. Ömer'in eliyle İran milliyeti

70) Nursi, *Lem'alar*, s. 41.

71) el-Hakim, *Müstedrek*, III, 123. el-Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid*, IX, 133.

72) Nursi, *Lem'alar*, s. 38-39.

73) Nursi, *Lem'alar*, s. 38.

ceriha (yara) aldığı için, intikamlarını hubb-u Ali (Hz. Ali sevgisi) suretinde gösterdikleri gibi, Amr ibnü'l-As'ın, Hz. Ali'ye karşı hurucu (karşı çıkış) ve Ömer ibn-i Sa'd'ın Hz. Hüseyin'e karşı feci muharebesi, Ömer ismine karşı şiddetli bir gayz (kin) ve adaveti (düşmanlık) Şialara vermiş⁷⁴.

Said Nursi, İslam mezheplerinin, bazen ifrat ve tefrite kaçarak görüşlerinde hata ettiklerini ifade ederek, Ehl-i Sünnet'in kendisi değil, fakat Ehl-i Sünnet'in perdesi altına giren diğer ekollerin fikirlerinden dolayı, Şia mensuplarınca suçlanmasını haksızlık olarak değerlendirmektedir. O konuyu şu şekilde özetlemektedir: "Her şeyin ifrat ve tefriti iyi değildir. İstikamet ise, hadd-i vasattır (orta yol) ki, Ehl-i Sünnet ve Cemaat onu ihtiyar etmiş. Fakat maatteessuf (ne yazık ki) Ehl-i Sünnet ve Cemaat perdesi altına Vehhabilik ve Haricilik fikri kısmen girdiği gibi, siyaset meftunları (düşkün) ve bir kısım mülhidler (dinsiz, inkârcı), Hz. Ali'yi tenkit ediyorlar. Haşa, siyaseti bilmediğinden hilafete tam liyakat (layık) göstermemiş, idare edememiş diyorlar. İşte bunların bu haksız ithamlarından (suçlamaları) Aleviler, Ehl-i Sünnet'e karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Hâlbuki Ehl-i Sünnet'in düsturları (fikirleri) ve esas mezhepleri, bu fikirleri iktiza (gerekirme) etmiyor. Belki aksini (tersini) ispat ediyorlar. Hariciler ve mülhidler (dinsizler) tarafından gelen böyle fikirler ile Ehl-i Sünnet mahkûm olamaz. Belki Ehl-i Sünnet, Aleviler'den ziyade Hz. Ali'nin taraftarıdır. Bütün hutbelerinde, dualarında Hz. Ali'yi layık olduğu sena (övgü) ile zikrediyorlar. Hususan (özellikle), asfiya (büyük âlimler), onu mürşit ve şah-ı velayet biliyorlar. Aleviler, hem Aleviler'in hem Ehl-i Sünnet'in adavetine istihkak (hakketme) kesp (işlemek) eden Haricileri ve mülhidler (dinsizleri) bırakıp ehl-i hakka (hak ehline) karşı cephe almamalıdır. Hatta bir kısım Aleviler, Ehl-i Sünnet'in inadına Sünnet'i terk ediyorlar"⁷⁵.

Bediüzzaman Said Nursi, her iki mezhebin görüşlerinin özetini verip Şia'nın iddialarını cevapladıktan sonra, her iki tarafa da önemli bir uyarıda bulunmaktadır. Uyarısı şöyledir: "Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Al-i Beyt'in muhabbetini meslek ittihaz eden Aleviler! Çabuk bu manasız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nizamı (tartışma) aranızdan kaldırınız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen (hükmeden) zındıka (dinsizlik) cereyanı, birinizi diğer aleyhinde alet edip, ezmesinde istimal edecek, bunu mağlup ettikten sonra, o aleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid (Allah'ın birliğini kabul edenler) olduğunuzdan, uhuvveti (kardeşliği) ve ittihadı emreden yüzer esaslı rabita-i kudsiye (mukaddes bağ) mabeyninizde (aranızda) varken, iftirakı (ayrılığı) iktiza eden cüz'i (küçük) meseleleri bırakmak elzemdir"⁷⁶.

Bütün bu tartışmalarla beraber, aslında kimin en faziletli olduğunu kesin surette bilen sadece Hak Teala'dır. İnsanların bu konudaki bilgileri, kesin olmayan kanaat ve reylerden ibarettir. Ayrıca, bir şahsın halife olabilmesi için, o cemiyetin en faziletlisi olması gibi

74) Nursi, *Lem'alar*, s. 39.

75) Nursi, *Lem'alar*, s. 41-42.

76) Nursi, *Lem'alar*, s. 42.

bir şart da yoktur. Resulullah bir seriyyeye komutan tayin ettiği Amr b. As'ın emrine Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i de vermişti. Bu keyfiyet, Amr b. As'ın en faziletli insan ve en üstün sahabe olma gibi yanlış kanaate kapılmasına sebep olmuş ve bu maksatla Hz. Peygamber'in yanına vararak ağzını yoklamış, fakat daha sonra kanaatinde fahiş bir surette hata ettiğini anlamıştı⁷⁷. Ayrıca, Resulullah vefat ettiği zaman Hz. Ali'nin sahabenin en faziletlisi olduğuna, dolayısıyla da hilafetin onun hakkı olduğuna inanan büyük sahabeler vardı. Hz. Ali'yi, faziletçe, sahabenin dördüncüsü kabul etmek, şayet Sünni- olmanın bir gereği ise o sahabelerin Sünni değil de Şii olmaları gerekirdi. Bunlarla beraber, Hz. Ali'nin sahabenin en üstünü olduğu görüşünde olan bir Müslüman'ın bu kanaatinden dolayı bid'atçı ve hatta dalalette sayılması oldukça hatalıdır. Diğer taraftan unutmamak gerekir ki, Aşere-i Mübeşere'den olan Hz. Zübeyr ile Hz. Talha ve Peygamber Efendimiz'in eşi Hz. Aişe, Hz. Ali'nin halifeliğine daha sonra karşı çıkarak halifeliğini bile tanımaz olmuşlardı. Cemel Savaşı bu görüşün neticesi idi⁷⁸.

Hz. Ömer, vefat ederken kendisinin yerine kimin halife olacağını, hangi sahabenin buna daha ehil ve layık olduğunu kestirememiş ve işi altı kişilik bir şuraya havale etmişti. Ona göre, bu altı kişiden her biri aynı derecede halife olmak ehliyetine sahip idiler. Bu altı kişiden sadece ikisi Hulefa-i Raşidin'dendi. Geriye kalan dördü de Aşere-i Mübeşere'den idiler. Hz. Ömer, Hz. Osman'la, Hz. Sa'd b. Ebû Vakkas'ı bile hilafete aynı derecede layık ve ehil görmekteydi. Hz. Ömer gibi ashabi yakından tanıyan ve "faruk" (doğruyu yanlıştan ayıran) unvanını taşıyan büyük bir insanın bile bir tercih ve temayül belirtmekten kaçındığı hilafet konusunda bir fazilet sıralamasının yapılması, Şiilerle diğer mezheplerin çekişmelerinin bir sonucudur⁷⁹.

Kısacası, ilk dört halife konusunda yapılan fazilet sıralamasının esası itikadi değil, siyasi tercihlere dayanmaktadır. Yani mesele siyasidir. Onun için herkesin siyasi tercihini ve kanaatini açıkça ve serbestçe ortaya koyması tabii karşılanmalıdır. Konunun bid'atçılıkla ve dalaletle hiçbir alakası yoktur. Bana göre, yapılan yorumlar ve öne sürülen deliller birtakım zorlamalı değerlendirmelerden ibarettir.

Yönetime İtaat ve Muhalefet Meselesi

İslam âlimleri halifeye itaatın temeline, "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resulüne ve sizden olan ulu'l-emre de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resulü'ne götürün, bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir,*"⁸⁰ ayeti yerleştirir ve çeşitli hadislerle de bu hükmü desteklerler⁸¹.

77) Taftazani, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)*, s. 257.

78) Taftazani, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)*, s. 257.

79) Taftazani, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-Akaid)*, s. 257.

80) *Nisa*, 4/59.

81) Sarıkaya, M. Saffet, "Ehl-i Sünnet'in Devlet Telakkisinde İki Mesele: İdari Sistem, Devlet Reisine İtaat", *SDÜİF Dergisi*, 1994, sayı:10, s. 11 vd.

Yukarıdaki ayette görüldüğü gibi Allah, Kur'an-ı Kerim'de ulu'l-emre itaati emretmiştir. Fakat ulu'l-emr'e olan itaatın bütün tartışmaları, bu ayetin içinde ve kelimelerinde gizlidir. Ayette geçen "ulu'l-emr" tabiri, devletin en yüksek icra makamına hamledilmekle beraber, çoğul sığınağı dikkate alınarak, âlimler,⁸² valiler, hukukçular, seriye komutanları⁸³ gibi farklı kimseleri de ifade ettiği kabul edilmiştir.⁸⁴ Ayet-i kerimedeki ifadeden, genel anlamda, bir alt kademedeki birilerine emir verme yetkisine sahip olan herkes; özel olarak da, devletin üst kademelerindeki amirler kastedilmektedir. Bediüzzaman Said Nursi, bu kavrama her iki manayı da yüklemektedir⁸⁵. O bir eserinde: "Şeriat'ta, yüzde doksan dokuz ahlak, ibadet, ahiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nisbetinde siyasete mütealliktir (ilgili). Onu da ulu'lemirlerimiz düşününler"⁸⁶ diyerek ulu'lemirlerimiz kavramından, en üst kademedeki yöneticileri, başka bir yerde ise, "hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden mesulsunuz"⁸⁷ hadisini zikrederek bir alt kademedeki birilerine emir verme yetkisine sahip olan herkesi kastetmektedir⁸⁸.

Müfessirler, ayette Allah ve Resülü hakkında: "ati'u(itaat ediniz)" emrinin ayrı ayrı tekrarlandığı halde ulu'l-emr için tekrarlanmamasını şöyle açıklar: "Allah'a ve Resulüne itaat, hiçbir şeyle sınırlı değildir. Ancak ulu'l-emre itaat, Allah ve Resülü'nün emirlerine aykırı düşmeyen hususlarda söz konusudur. Allah ve Resülü'nün emirlerine aykırı düşen konularda, hiçbir kimseye hiçbir şekilde itaat söz konusu olamaz⁸⁹. Allah'a (Kur'an'a) ve Peygamber'e (Sünnete) aykırı olmayan her konuda amirlere itaat, İslam toplumunda yaşayan tüm Müslümanların görevidir. Dolayısıyla ulu'l-emre, Kur'an ve Sünnet'in sınırları içerisinde itaat etmek farzdır. Bunun delili ise ayette, anlaşmazlığa düşülen konuların Allah'ın ve Resülü'nün emirlerine havale edilmesinin ifade edilmiş olmasıdır⁹⁰. Dolayısıyla itaat prensibi bütünü kayıtsız ve şartsız değildir. Bediüzzaman Said Nursi de halife denilen siyaset adamlarına itaati kayıtsız ve şartsız olarak kabul etmemektedir ve itaat konusunu şu şekilde dile getirmektedir: "Padişah ne vakit Peygamberimiz'in (s.a.s.) emrine itaat etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaat edeceğiz. Yoksa zulmedenler, padişah da olsa hayduttur⁹¹.

82) Nomer, *age*, s. 75.

83) Mâturidi, *Te'vilat*, III, 263.

84) Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1376-1377; Cessas, *Ahkanu'l-Kur'an*, II, 210-211.

85) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 163.

86) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 163.

87) Buhari, *Nikâh*, 81; Tirmizi, *Cihad*, 27; Müslim, *İmare*, 20.

88) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 85.

89) Elmalılı, *age*, II, 1374-6.

90) Mâturidi, *Te'vilat*, III, 264.

91) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 160.

Ayetin dikkate değer taraflarından biri de, onda “minkum (sizden)” kelimesinin özellikle kullanılmasıdır⁹². Ayet, “Ey iman edenler!” diye başlıyor ve “sizden” ifadesini kullanıyor. Bundan, Müslümanları yönetme hakkının yine Müslümanlara ait olduğu açıkça anlaşıldığı gibi, itaat görevinin de ancak onlara karşı söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Ulu'l-emr Müslüman oldukça, İslam hükümleriyle hükmedip İslam'a aykırı emirler vermedikçe, onlara itaat gerekir. Fakat Said Nursi, en üst kademedeki siyasetçiyi değil de, milletvekili, vali ve kaymakam gibi bir alt kademedeki siyasetçilerin gayr-i Müslim olabileceğini mümkün görmektedir. Çünkü hükümetleri ve hükümet eden bireyleri bir reis olarak değil, bir hizmetkâr olarak görmektedir⁹³.

Ayrıca İslam dini, birlik, beraberlik ve cemaate fazlasıyla önem vermiş, cemaatten ayrılmanın ferdi ve içtimai alanda doğuracağı dünyevi ve uhrevi sakıncalarına müteaddit nasslarda değinmiştir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle denilmektedir: “*Hep birlikte Allah'ın ipine sarılın, ayrılmayın.*”⁹⁴, “*Birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, gücünüz gider*”⁹⁵, “*Kendilerine açık deliller geldikten sonra ayrılığa düşüp ihtilaf edenler gibi olmayın*”⁹⁶. Bediüzzaman Said Nursi, İslam birliği konusuna ciddi önem vermiş âlimlerden biridir. Eserlerinin çeşitli yerlerinde “*müminler ancak kardeştir*”⁹⁷ ayeti gibi ayetler ve “*sizden biriniz kendi nefsi için istediğini Müslüman kardeşi için de sevip istemedikçe hakkıyla iman etmiş sayılmaz*”⁹⁸ hadisi gibi hadisler zikrederek⁹⁹, Müslümanların birlik ve beraberliğini çok önemsemiştir.

Devlet başkanına ve siyasetçilere itaat konusunda dikkat çekilen husus, yöneticilere itaat, cemaate bağlılık, münkeri önce diliyle reddetmek, bu mümkün olmadığı takdirde kalbiyle hoş görmemek ve onlardan gelen eziyetlere karşı sabretmek hususudur. Bediüzzaman Said Nursi de mevcut siyasi yapıya ancak iki şekilde muhalefet yapılabileceğini dile getirmektedir. Ona göre, muhalefet ya fikirle ya da kuvvetle olur. Yoksa sonucu şüpheli bir maksat için binlerce günaha girmek ihtimali var, birinin yüzünden çoklar belaya düşer. Hem on ihtimalden bir iki ihtimale binaen günahlara girmek, masumları günaha atmak vicdanen kabul edilemez¹⁰⁰. Fakat o, yaşadığı her dönemde yönetim ve yöneticilerin icraatlarına yönelik eleştirilerini de yapmıştır. Kuvvete başvurmadan ve olay çıkarmadan fikir ve kalbi muhalefetini devam ettirmiştir. Fikren ve kalben yapılan muhalefetin hiçbir şekilde yargılanamayacağını da şöyle dile getirmektedir: “Sizin göreviniz ele bakmaktır,

92) Elmalılı, *age*, II, 1374-5.

93) Nursi, *İçtimai Derster*, s. 114.

94) *Ali İmran*, 3/103.

95) *Enfal*, 8/46.

96) *Ali İmran*, 3/105.

97) *Hucurat*, 49/10.

98) Buhari, *İman*, 7; Müslim, *İman*, 71-72.

99) Nursi, *İçtimai Derster*, s. 135.

100) Nursi, *Mektubat*, s. 86.

kalbe bakmak değildir. Çünkü idarenizi, asayişinizi istiyorsunuz. El karışmadığı vakit, ne hakkınız var ki, hiç layık olmadığınız halde, kalp de bizi sevsin demeye. Kalbe karışsanız; evet, ben nasıl bu kış içinde baharı temenni ediyorum ve arzu ediyorum. Fakat irade edemiyorum, getirmeye teşebbüs edemiyorum. Öyle de, hal-i âlemin (dünyanın durumu) salahını (barış, huzur) temenni ediyorum, dua ediyorum ve ehl-i dünyanın (dünya insanları) ıslahını arzu ediyorum. Fakat irade edemiyorum; çünkü elimden gelmiyor. Bilfiil (fiilen) teşebbüs edemiyorum; çünkü ne vazifemdir, ne de iktidarım var”¹⁰¹. Nursi, “Her hükümette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete ilişmemek şartıyla herkes vicdaniyle, kalbiyle kabul ettiği bir metodu, bir fikri ile mesul olamaz”¹⁰² sözleriyle emniyeti ihlal etmemek şartıyla, hiç kimsenin vicdaniyle kabul ettiği bir fikirden dolayı sorumlu tutulamayacağını ifade ederek mevcut rejimlere muhalif olarak görülmesinin bir tehlike olmadığını, emniyet ihlali olmadıkça hükümetin icraatlarına karşı çıkmanın suç teşkil etmeyeceğini vurgulamıştır. Örnek olarak da, Hz. Ömer’in kendi döneminde, Kur’an’ı inkâr eden gayr-i Müslimlere karışmaması şeklindeki uygulamalarını göstermektedir¹⁰³. Said Nursi’nin, siyasetçilerin haksızlıklarına ve kötülüklerine karşı olan direnişi, pasif bir direniş¹⁰⁴ olarak ifade edilebilir.

Başka bir yerde kendisine: “Dinsizliği görmüyor musun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lazım”, sorusuna: “Evet lazımdır. Fakat kati bir şart ile ki, muharrik (harekete geçiren) aşk-ı İslamiyet (İslamiyet aşkı) ve hamiyet-i diniye (dini gayret) olmalı. Eğer muharrik veya müreccih (tercih ettirici), siyasetçilik veya tarafgirlik ise tehlikedir. Birincisi hata da etse, belki ma’fuvdur (affedilir). İkincisi isabet de etse, mesuldur (sorumludur)”. Denildi: “Nasıl anlarız”? Cevaben: “Kim fasık siyasetdaşını, müte dey-yin (dindar) muhalifine, su-i zan bahaneleriyle tercih etse, muharriki siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi (kutsal malı) olan dini, inhisar (sınırlandırma) zihniyetiyle kendi meslektaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavi (kuvvetli) bir ekseriyette, dine aleyhtarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir”¹⁰⁵. Özet olarak şöyle ifade etmektedir: “Din dâhilde menfi tarzda istimal edilmez”¹⁰⁶.

Müslümanların geleneğinde, genel olarak sahabeden itibaren yaygın olan anlayış, devlet başkanlarına karşı ayaklanmanın caiz olmadığı yönündedir. Fasık da olsa, zalim de olsa daha büyük fitneye sebebiyet vermemek için mevcut devlet başkanının arkasında namaz kılınır ve haram olan bir şeyi emretmedikçe kendisine itaat edilir. Ebu Hanife, zalim de olsa, mü’min olan bir imamın arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu savunmuştur. Bu konuda şöyle der: “Senin mükâfatın sana, onun günahı da kendisindedir”¹⁰⁷.

101) Nursi, *Mektubat*, s. 94.

102) Nursi, *Emirdağ Lahikası-2*, s. 157.

103) Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 637.

104) Uyanık, *Mevlüt İslam Siyaset Felsefesinde Sivil İtaatsizlik*, İstanbul: Kaknüs Yay., 2001, s.7-115.

105) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 266.

106) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 267.

107) Beyazizade, Ahmed Efendi, *İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe’nin İtikâdî Görüşleri*, trc. İlyas Çelebi İstanbul: MİFAV Yay., 1996, s. 144-146.

Bediüzzaman Said Nursi de, toplumdaki birlik ve beraberliği korumak için, selef-i salihin (ilk devir İslam büyükleri) Yezid ve Velid gibi şahısların arkasında namaz kılmışlar¹⁰⁸, diyerek öğrencilerini cami ve cemaate gitmeleri konusunda teşvik etmiştir.

İslam tarihinde yaşanan kanlı ve acı tecrübelerle binaen öncelikle idareye karşı çıkışın imkânsız olduğu ve başarılı olunamayacağı, bundan idarenin daha kuvvetli, halkın da daha zararlı çıkma ihtimalinin yüksek olduğu gerçeğinden hareketle, yöneticilere itaat etmekten başka bir çare görülmemiştir. Bu nedenle genelde “yöneticilere itaat” ve “cemaate bağlılık” ilkeleri benimsenmiştir¹⁰⁹. Ayrıca Haricilik ve Mu'tezile gibi fırkaların “emr-i bil'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker” metoduyla, “huruc”, “kıyam” ve “cihad” kavramları altında giriştiği silahlı ve kanlı mücadeleler sebebiyle ümmetin çektiği acı ve ıstırapların daha büyük olması, onların düştükleri hataların ümmete ağır bedeller ödetmesi ve onlar karşısında devlet ve iktidar gücünü kullanarak ümmeti sefil ve zelil duruma düşüren yöneticilerin baskı ve tahakkümleri yüzünden “temkin” ve “tebdir” ilkesine sarılmak zorunda kaldıklarını görmekteyiz.

Din-Siyaset İlişkisi ve Laiklik

Bediüzzaman Said Nursi'nin din-siyaset ilişkisine dair görüşlerini anlamak için, onun yaşadığı dönemleri bilmek gerekir. Çünkü her bir dönemin kendine ait farklı birtakım sosyo-politik telakileri vardır. O, dört siyasal dönemi yaşamış bir insandır. Birincisi tek şahıs yönetimi denilen II. Abdulhamit dönemi, ikincisi Meşrutiyet dönemi, üçüncüsü tek partili Laik Cumhuriyet dönemi, dördüncüsü çok partili Laik Cumhuriyet dönemidir.

İnsanlık tarihi boyunca din-siyaset ilişkisi genelde üç tarzda süregelmiştir. Birincisi, siyasetin dinin emrinde olması, yani siyasetin dine alet edilmesidir ki, ona “Teokratik Sistem” adı verilebilir. İkincisi, dinin siyasetin emrinde olması, yani dinin siyasete alet edilmesidir ki, ona “Nim Teokratik Yarı Dini Sistem”¹¹⁰ denilebilir. Bunun en önemli örneği, Cumhuriyet tarihinde, hutbelerin Türkçe okunup ve bazen hutbeler aracılığıyla var olan siyaseti Müslüman halk tabakasına anlatma gayesinin takip edilmiş olmasıdır¹¹¹. Bu ilişkinin tehlikeli bir boyutundan daha söz edilmektedir ki, Said Nursi'nin ifadesiyle, siyasetin dinsizliğe (küfre) alet edilmesidir¹¹². Üçüncüsü ise, ne dinin ne de siyasetin birbirine alet edilmemesidir ki, ona da “Laik Sistem”¹¹³ ismi verilebilir.

108) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 106.

109) Sarmış, İbrahim, *Şura'dan Saltanata, Teokrasiye ve Laisizme Yönetim*, İstanbul: Düşün Yay., 2010, s. 277-298; Müslümanların bu tavrını Ahmet el-Katip: “Devlet Başkanına Koşulsuz İtaat: İsyân'ın Haram Sayılması” ve “Teslimiyet Kültürü” başlığı altında ele almış. Bkz. el-Katib, Ahmed, *Sünni Siyasal Düşüncesinin Gelişimi Demokratik Hilâfete Doğru*, trc. Muhammed Coşkun, İstanbul: Mana Yay., 2010, s. 244.

110) Dursun, Davut, *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları, İstanbul 1989, s. 46 vd.

111) Nursi, *Sözler*, s. 598.

112) Nursi, *İçtimai Dersler*, s.54.

113) Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1985, s.152-180.

Said Nursi'nin Cumhuriyet döneminde en fazla suçlanıp mahkemelerde yargılandığı konulardan biri, onun dini kendi siyasi emellerine alet etmesi meselesi idi. Hâlbuki o yaşadığı dönemlerin her birinde, birtakım farklı fikirler ortaya koymuş olsa bile, hiçbir dönemde böyle bir suçlamayı hak edecek herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Said Nursi, din ve siyasetin bir ve beraber olarak varlığını sürdürmesinden yanadır. O din ve siyaseti, saltanat ve hilafet şeklinde nitelendirerek, onların ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade etmektedir. Görüşlerine şöyle devam etmektedir: “Saltanat ve hilafet gayr-ı münfek, müttahid-i bizzattır. Cihet muhtelifdir. Binaenaleyh bizim padişahımız, hem sultandır hem halifedir ve âlem-i İslam'ın bayrağıdır. Saltanat itibariyle otuz milyona nezaret ettiği gibi, hilafet itibariyle üç yüz milyonun mabeynindeki (aralarındaki) rabıta-i nuraniyenin (nurani bağlar) makes (yansıması) ve istinatgâh (dayanak) ve medetkarı (yardımcısı) olmak gerektir. Saltanatı “sadaret” (sadrızamlık), hilafeti “meşihat” (şeyhulislamlık) temsil etmektedir”¹¹⁴. Başka bir yerde: “Sadaret ve meşihat iki cenaktır. Şu devlet-i İslamiye'nin (Osmanlı Devleti) bu iki cenahı mütesavi (eşit) olmazsa ileri gidilmez. Gidilse de, böyle bir medeniyet-i faside (bozuk medeniyet) için mukaddesatından insilâh (sıyrlamak) eder”¹¹⁵.

Nursi, din-siyaset ilişkisinde tutumunu genelde siyasetin dine alet ve hizmetkâr edilmesinden yana ortaya koymaktadır. Çünkü dini daha yüksek ve kuşatıcı olarak görmektedir. Kendi ifadeleriyle: “Haşa! Hakikat-i İslamiye (İslami hakikatler) bütün siyasetin (siyasetlerin) fevkindedir. Bütün siyasetler ona hizmetkâr olabilir. Hiçbir siyasetin haddi değil ki, İslamiyeti kendine alet etsin”¹¹⁶. Yine kendi ifadeleriyle; Ey kardeşlerim! Kırk beş sene evvel Eski Said'in bu dersinden (Müslümanların siyasi ve toplumsal hayatı ile ilgili konuları içeren Hutbe-i Şamiyye adlı eserindeki konular) anlaşılıyor ki, o zamanlar Said siyasetle, içtimaiyat-ı İslamiye (İslami toplumsal hayat) ile ziyade alakadardır. Fakat sakın zannetmeyiniz ki o, dini siyasete alet veya vesile yapmak mesleğinde gitmiş. Haşa, belki o bütün kuvvetiyle siyaseti dine alet ediyormuş. Ve derdi ki: “Dinin bir hakikatini bin siyasete tercih ederim”. Kırk-elli sene evvel hissetmiş ki, bazı münafık zındıkların (dinsiz) siyaseti dinsizliğe alet etmeye teşebbüs niyetlerine ve fikirlerine mukabil (karşılık), o da bütün kuvvetiyle siyaseti, İslam'ın hakaikina (hakikatlerine) bir hizmetkâr, bir alet yapmaya çalışmış. Fakat o zamandan yirmi sene sonra gördü ki, o gizli münafık zındıklar (dinsiz) garplılaşmak (batılılaşmak) bahanesiyle, siyaseti dinsizliğe alet etmeğe çalışmışlardı. İslamiyet güneşi yerdeki ışıklara alet ve tabi olamaz ve alet yapmak İslamiyet'in kıymetini tenzil (düşürmek) etmektir. Büyük bir cinayettir. Hatta Eski Said o çeşit siyaset tarafgirliğinden gördü ki, bir salih (dindar) âlim kendi fikr-i siyasisine (siyaset fikrine) muvafık (uygun) bir münafıkı hararetle sena etti ve siyasetine muhalif bir Salih (dindar) hocayı tenkit ve tefsik (günahkârlıkla suçlamak) etti. Eski Said ona dedi: Bir şeytan senin fikrine yardım etse rahmet okutacaksın. Senin fikr-i siyasiyene (siyasi fikir) muhalif bir melek olsa lanet edeceksin. Bunun için Eski Said: “Euzu billahi mine'ş-

114) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 258.

115) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 260.

116) Nursi, *İçtimai Dersler*, s.59.

şeytani ve's-siyaseti (şeytandan ve siyaseten Allah'a sığınırım) dedi. Ve otuz beş seneden beri siyaseti terk etti"¹¹⁷.

Kendisine sorulan: "Ne için siyasetten çekildin, hiç yanaşmıyorsun?" sorusuna cevaben: "Dokuz, on sene evvel (önce) Eski Said, bir miktar siyasete girdi. Belki siyaset vasıtasıyla dine ve ilme hizmet edeceğim diye beyhude yoruldu. Ve gördü ki, o yol meşkur (şüpheli) ve müşkilatlı (problemlili) ve bana nispeten fuzuliyane (boş), hem en lüzumlu hizmete mani (engel) ve hatarlı (tehlikeli) bir yoldur. Çoğu yalancılık ve bilmeyerek ecnebi (yabancı) parmağına alet olmak ihtimali var. Dolayısıyla Eski Said sigara ile beraber, gazeteleri ve siyaseti ve sohbet-i dünyeviye-i siyasiyeyi (dünyaya dair siyasi sohbetler) terk etti"¹¹⁸.

Said Nursi'ye, "Yeni Said ne için bu kadar şiddetle siyasetten tecennüb (sakınma) ediyor?" sorusuna ise, şu iki nedeni göstererek cevap vermektedir: Birincisi: "Milyarlar seneden ziyade olan hayat-ı ebediyeye (sonsuz hayata) çalışmasını ve kazanmasını, meşkur (şüpheli) bir iki sene hayat-ı dünyeviye (dünya hayatına) lüzumsuz, fuzuli bir surette karışmayla feda etmemek için. İkincisi, en mühim, en lüzumlu, en saf ve en hakikatli olan hizmet-i iman (iman hizmeti) ve Kur'an için şiddetle siyasetten kaçıyor. Çünkü diyor: "Ben ihtiyar oluyorum. Bundan sonra kaç sene yaşayacağımı bilmiyorum. Öyle ise bana en mühim iş, hayat-ı ebediyeye (sonsuz hayat) çalışmak lazım geliyor. Hayat-ı ebediyeyi kazanmakta en birinci vasıta ve saadet-i ebediyenin (sonsuz mutluluğun) anahtarı imandır. Ona çalışmak lazım geliyor. Fakat ilim itibariyle insanlara dahi bir menfaat dokundurmak için Şer'an (hukuken) hizmete mükellef olduğumdan, hizmet etmek isterim. Lakin o hizmet, ya hayat-ı içtimaiye (sosyal hayat) ve dünyeviye (dünyaya) ait olacak. O ise elimden gelmez. Hem fırtınalı bir zamanda sağlam hizmet edilmez. Onun için o ciheti bırakıp, en mühim, en lüzumlu, en selametli olan imana hizmet cihetini tercih ettim. Ayrıca hakaik-i imaniye ve Kur'aniye (iman ve Kur'an hakikatleri) birer elmas hükmünde olduğu halde, siyasetle alude (bulaşmış) olsaydım, elimdeki o elmaslar, iğfal (aldanan) olunabilen avam (halk) tarafından, 'acaba taraftar kazanmak için bir propaganda-ı siyaset (siyaset propagandası) değil mi' diye düşünürler. O elmaslara adi (sıradan, bayağı) şişeler nazarıyla bakabilirler. O halde, ben o siyasete temas etmekle, o elmaslara zulmederim ve kıymetlerini tenzil (düşürmek) etmek hükmüne geçer"¹¹⁹.

Said Nursi'ye sorulan şu sorunun cevabı da çok önemlidir. Ona: "Neden en ulvi hakaik-i diniyeyle (dini gerçekler) beraber bazı mesail-i siyasiyeyi (siyasi konuları) de kitaplarında derc (koymak) ediyorsun?" sorusuna: "Çocuğa ilacı içirmek için bir şekerleme gösterilir. Ta ki, o da ağzını açar, ilacı o vasıta ile içirir. Efkâr-ı amme (kamuoyu) de siyaset için ağzını açmış, ben de tiryakı (ilacı) içirmek için siyaseti de zikrettim"¹²⁰ diye cevap verir.

117) Nursi, *İçtimai Dersler*, s.54.

118) Nursi, *Mektubat*, s. 86.

119) Nursi, *Mektubat*, s. 86-87.

120) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 596-597.

Laiklik konusuna gelince, laiklik kelime olarak, “dine ait olmayan” anlamına gelir. Kavram olarak, “dinle devlet işlerinin ayrılığını esas alan siyasi-hukuki ilke”¹²¹ olarak tarif edilir. Laiklik kelimesi, etimolojik olarak, “ruhban sınıfına mensup olmayan, halktan olan” anlamında Yunanca laikos kelimesinden türetilerek Türkçe’ye girmiş ve “dini alana ait olmayan” manasında kullanılmıştır. Laikliğin devlet yönetiminde bir prensip olarak kabul edilmesi ise, kanun koyucunun kanun yaparken, yürütmenin de o kanunları uygularken herhangi bir dini referans almaması, devletin dinler karşısında tarafsız olmasını savunması şeklindedir¹²².

1923 tarihinden itibaren Türkiye’de uygulanan “Laik Cumhuriyet” hakkında görüşlerini ifade eden Said Nursi’nin laiklik konusundaki görüşleri genelde, Laik Cumhuriyete ve rejime karşı olmak suçlamasıyla mahkemelerde yaptığı savunmalarda yer almaktadır. Eskişehir mahkemesinde yaptığı müdafaada: “Cumhuriyet hakkında fikrin nedir?” sorusuna verdiği cevaptan sonra Laik Cumhuriyet konusundaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Eğer Laik Cumhuriyet soruyorsanız, ben biliyorum ki, laik manası bitaraf (tarafsız) kalmak, yani hürriyet-i vicdan (vicdan hürriyeti) düsturuyla dinsizlere ve sefahatçilere ilişmediği gibi, dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet telakki ederim”¹²³. Burada laikliğin, “tarafsız kalma” demek olduğuna işaret eden Nursi, laik hükümetleri de, din ve vicdan özgürlüğü gereği “dinsizlere ilişmediği gibi, dindarlara da ilişmez bir hükümet” olması gerektiğini söyleyerek laikliği, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde algıladığını göstermektedir¹²⁴. Günümüz bilim adamları tarafından çeşitli tanımları yapılan laikliğin kesin ve net bir tanımı hala yapılmazken Said Nursi’nin, 1900’lu yılların ortalarında yaptığı bu laiklik tanımlaması ve laiklik anlayışını, doğru ya da yanlış diye nitelemenin sosyal bilimlere adına doğru bir davranış olmayacağı kanaatindeyiz. Nursi’nin laiklik tanımında vurguladığı “tarafsızlık” ile “din ve vicdan özgürlüğü” kavramları bugün batılı anlamdaki laiklik anlayışına yakın gibi dursa da, onun laiklik anlayışında, laik devletten dine ve dindarlara hürmet etmesini ve dinin telkin edilmesine taraftar olunmasını istemesi gibi düşünceleri nedeniyle, Batı’daki laiklik anlayışı ile bire bir örtüştüğünü söylemek doğru olmaz¹²⁵.

Bediüzzaman Said Nursi, ayrıca laik cumhuriyetin, kendi içinde yer alan farklı inançlara karşı tarafsız olmasını, dinsizlere karışmadığı gibi dindarlara da karışmaması gerektiğini dile getirmektedir. O, bu çerçevede, laikliği din ve vicdan hürriyeti kapsamında ele alarak bir taraftan batılı manadaki din hürriyetine saygılı laiklik anlayışına dikkat çekerken diğer taraftan, laik cumhuriyetin dinsizlik tarafını tutarak, dindarlara zor durumda bırakacak tavır içine girmesini tasvip etmemektedir¹²⁶. Fakat bununla beraber, Said Nursi’nin dini dünyadan soyutlayan bir laiklik anlayışına sahip olduğunu söylemek

121) DİA, *Laiklik Maddesi*, XXVII, 61.

122) DİA, *Laiklik Maddesi*, XXVII, 61.

123) Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 237.

124) Ergin, Murat, *Nurculuk Gerçeği*, İstanbul: Yeni Asya Yay., 2001, s. 160.

125) Akdağ, Sait, *Said Nursi ve Siyasi Düşünceleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 175.

126) Koçak, Mustafa, *Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Turhan Kitapevi, s. 184.

mümkün değildir. O, laikliğin dinsizlik şeklinde algılanmasını ve tatbik edilmesini doğru bulmamaktadır. Öte yandan Said Nursi, hiçbir milletin dinsiz olamayacağını, Asya ve Doğu milletlerinde din duygusunun hâkim olduğunu ifade ederek çoğunluk itibarıyla dindar bir milleti idare edenlerin laiklikteki tarafsızlık prensibinin dine saygı ve hürmet şeklinde tezahür etmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir¹²⁷. Ona göre; çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir devlette, hükümet, dindarlara taraftar olmalı ve dini teşvik etmelidir. Cumhuriyet yönetiminin, düşünce ve vicdan hürriyeti gibi kişinin temel hak ve hürriyetlerini en geniş şekilde ihtiva ettiğine işaret eden Said Nursi, böyle bir yönetimde dinin, diğer insanlara telkin edilmesinin laiklik prensibine aykırı olmayacağını vurgulamaktadır¹²⁸. Hatta daha ileri giderek, Müslümanların dinlerine bağlılıkları oranında terakki, dinde zaaf gösterdikleri nispette de gerilediklerini tarihi gerçekler olarak dile getirmektedir. Buna örnek olarak da çoğu peygamberin doğudan geldiğini ve onların hissiyatlarına dinin hâkim olduğunu vermektedir¹²⁹. Kısacası o, en azından din ve siyaset alanlarının birbirinden bağımsız ve siyasetin bütün dinlere eşit ve tarafsız bir konumda durmasını önermektedir.

Sonuç

Bediüzzaman Said Nursi, II. Abdulhamit döneminden itibaren, İttihad ve Terakki dönemi ile Cumhuriyet'in tek ve çok partili dönemlerini yaşamış önemli bir şahsiyettir. O, yaşadığı dönemlerin tüm değişimlerini yakından takip ederek, görüş ve tavırlarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, İslam tarihi boyunca tartışıla gelen siyasi konuları da ciddi bir şekilde değerlendirmeyi ihmal etmemiştir. O, siyaset kavramını, hem bir toplumdaki en üst yöneticiyi hem de bir alt kademedekilere emir verme yetkisine sahip olan herkesi kapsayacak şekilde izah etmiştir.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bir insanın diğer insanlarla sosyal ilişkiler içinde bulunuyor olması, siyasetin bir ihtiyaç olarak belirmesine sebep olmuştur. Siyaset, bir arada yaşamanın doğurduğu bir zorunluluktur. İnsanlar, yaratılış itibarıyla birbirlerine denk olmadıklarından, belli nitelikler bakımından, diğerlerinden üstün olanların, normal olarak, böyle olmayanların davranışlarını kendi istekleri doğrultusunda kontrol edebilmekte, yani onların üzerinde egemenlik kurabilmektedirler. Said Nursi, insanın toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanan fitratı ve o fitratta yerleşik olan akıl, şehevîye (sevme) ve gadabiye (kızgınlık) duygularının bir sonucu olarak pratikte çıkacak olan sorunları çözmek için siyasi yapı denilen kanun, güç ve o gücü kullanacak olan devleti gerekli görmektedir. Fakat dini vecibelerin yaşanabilmesi için siyasetin mutlak gerekli bir vasıta olmadığını da zaman zaman ifade etmektedir. Dolayısıyla Müslümanlara ait bir devletin olmadığı dönemlerde de, onlar kendi dini vecibelerini yaşayabilmiştir.

Bediüzzaman Said Nursi, muamelat konularından olan siyasi meselelerin dindeki yeri, oranı ve değeri hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Ona göre, dinin bin kısmından

127) Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, s. 228.

128) Koçak, *age*, s. 184.

129) Nursi, *İçtimai Dersler*, s. 258.

bir kısmı siyasete taalluk eder. O kısmın ihmalıyla de, din ihmal olunmuş olmaz. Başka bir ifade ile dinin yüzde doksan dokuzu ahlak, ibadet, ahiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nispetinde siyasetle ilgilidir. Bununla beraber, siyaseti tamamen dinden ayrı bir alan olarak da kabul etmemektedir. Ona göre, din hem manevi, vicdani, uhrevi ve naklidir hem de maddi, siyasi, akli ve meaşî (yaşam, hayat) tanzim ve temin ediyor. O, siyasetin dindeki yerinin ve oranın az olduğunu belirtmekle beraber, siyaset alanının çok çekici ve diğer alanları etkileyici bir boyutta olduğunu, hatta bu zamanın en revaçlı (geçerli) metaı (eşya, mal) haline geldiğini, menfaati esas aldığını ve parçalayıcı bir canavar olduğunu da ifade etmektedir.

Ehl-i Sünnet'in son dönem ulamasından olan Said Nursi, Ehl-i Sünnet ile Şia arasında ciddi tartışmalara sebep olan imamet meselesine, iki mezhep arasındaki görüş ayrılıklarına ve dört halifenin imamet ve fazilet sıralamasına değinerek, konuya büyük bir zenginlik kazandırmıştır. O, Şia'nın bütün iddialarını cevaplandırarak, dört halifenin hilafet sıralamasını fazilet sıralaması olarak kabul etmektedir. Siyaseten her iki tarafa da önemli bir uyarıda bulunmaktadır. Uyarısı şöyledir: "Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Al-i Beyt'in muhabbetini meslek ittihaz eden Aleviler! Çabuk bu manasız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nızâ (tartışma) aranızdan kaldırınız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen (hükmeden) zındıka (dinsizlik) cereyanı, birinizi diğer aleyhinde alet edip, ezmesinde istimal edecek, bunu mağlup ettikten sonra, o aleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid (Allah'ın birliğini kabul edenler) olduğunuzdan, uhuvveti (kardeşliği) ve itihadı emreden yüzer esaslı rabita-i kudsiye (mukaddes bağ) mabeyninizde (aranızda) varken, iftirakı (ayrılığı) iktiza eden cüz'i (küçük) meseleleri bırakmak elzemdir".

Said Nursi, halife denilen siyaset adamlarına itaati kayıtsız ve şartsız olarak kabul etmemektedir ve itaat konusunu şu şekilde dile getirmektedir: "Padişah ne vakit Peygamberimiz'in (sas) emrine itaat etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaat edeceğiz. Yoksa zulmedenler, padişah da olsa hayduttur". Ayrıca İslam dini, birlik, beraberlik ve cemaate fazlasıyla önem vermiş, cemaatten ayrılmanın ferdi ve içtimai alanda doğuracağı dünyevi ve uhrevî sakıncalarına müteaddit nasslarda değinmiştir. Devlet başkanına ve siyasetçilere itaat konusunda dikkat çekilen husus, yöneticilere itaat, cemaate bağlılık, münkeri önce diliyle reddetmek, bu mümkün olmadığı takdirde kalbiyle hoş görmemek ve onlardan gelen eziyetlere karşı sabretmektir. O, mevcut siyasi yapılara ancak iki şekilde muhalefet yapılabileceğini dile getirmektedir. Ona göre, muhalefet ya fikirle ya da kuvvetle olur. Yoksa sonucu şüpheli bir maksat için binlerce günaha girmek ihtimali var, birinin yüzünden çoklar belaya düşer. Hem on ihtimalden bir iki ihtimale binaen günahlara girmek, masumları günaha atmak vicdanen kabul edilemez.

Bediüzzaman Said Nursi, dini-siyaset ilişkisinde, genelde din ve siyasetin bir ve beraber olarak varlığını sürdürmesinden yanadır. Din ve siyaseti saltanat ve hilafet şeklinde nitelendirerek, onların ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade etmektedir. O, din-siyaset ilişkisinde en azından tutumunu siyasetin dine alet ve hizmetkâr edilmesinden yana ortaya koymaktadır. Çünkü dini daha yüksek ve daha kuşatıcı olarak görmektedir.

Laiklik konusunda gelince, laiklik kelime olarak, "dine ait olmayan" anlamına gelir. Kavram olarak, "dinle devlet işlerinin ayrılığını esas alan siyasi-hukuki ilke" olarak tarif

edilir. Said Nursi'ye göre, laikliğin manası bitaraf (tarafsız) kalmak, yani hürriyet-i vicdan (vicdan hürriyeti) düsturuyla dinsizlere ve sefahatçilere ilişmediği gibi, dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet olarak telakki edilir. Burada laikliğin, “tarafsız kalma” demek olduğuna işaret eden Nursi, laik hükümetleri de, din ve vicdan özgürlüğü gereği “dinsizlere ilişmediği gibi, dindarlara da ilişmez bir hükümet” olması gerektiğini söyleyerek laikliği, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde algıladığını göstermektedir.

Kaynakça

- Akbulut, Ahmet, “Hz. Muhammed Sonrası İlk Siyasi Krizin Teolojik Yansımaları”, *Kelam Araştırmaları dergisi*, 2006, 4(2), s. 1-10
- Akdağ, Sait, *Said Nursi ve Siyasi Düşünceleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.
- Ammara, Muhammed, *Laiklik ve Dinin Fanatizm Arasında İslam Devleti*, çev. Ahmet Karababa-Salih Parlak, İstanbul: Endülüs Yay. 1991.
- Asım Efendi, *Kamus*, II.
- Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1985.
- Beyazıade, Ahmed Efendi, *İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin İtikâdî Görüşleri*, Çev. İlyas Çelebi, İstanbul: MİFAV Yay, 1996.
- Çelebi, İlyas, *İslam'ın İnanç Esasları*, İstanbul: İSAM Yay. 2010.
- Dursun, Davut, *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1989.
- el-Ahteri, Mustafa Şemseddin, *Ahteri Kebir*, İstanbul, 1302.
- el-Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Kahire: Daru'ş-Şi'b, Kitabu Bed'i'l-Vahy, 1987.
- el-Endelusi, İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Fasl fi'l-Mile'l ve'l-Ehvai ve'n-Nihal*, Beyrut, trs., IV.
- el-Gazali, (trs). *el-İktisad fi'l-İtikad*, Kahire.
- _____, *Faysal et-Tefrika Beyne'l-İslam ve'z-Zenedika*, Kahire, 1907.
- el-Eş'ari, *Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafatü'l-Musallin*, II.
- el-Katib, Ahmed, *Sünni Siyasal Düşüncesinin Gelişimi Demokratik Hilâfete Doğru*, trc. Muhammed Coşkun, İstanbul: Mana Yay., 2010.
- el-Mekdisi, İmâm Kemaleddin Muhammed b. Muhammed İbn Ebi Şerîf, *el-Musamere*.
- en-Nesefî, *Tabsiratu'l-Edille fi Usuli'd-Din*, II.
- en-Nisaburi, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyri, (trs). *el-Camiu's-Sahih*, Babu'l-Vefa Bi Bey'i'l-Hulefa, Beyrut: Daru'l-Cil,
- Ergin, M. *Nurculuk Gerçeği*, İstanbul: Yeni Asya Yay., 2001.
- er-Râzi, *Meâlimu Usuli'd-Din (İslam İnançının Ana Konuları)*, çev. Nadim Macit, Erzurum.
- es-Semerkindi, Şemsu'd-Din, *Sahaifu'l-Hilafiyeti*, thk. Dr. Ahmed Abdurrahman Şerîf, Riyad., trs.

- Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhit*, Beyrut, trs., I.
- İbn Haldun, Abdurrahman Ebû Zeyd Veliyyüddin, *Mukaddime*, Terc: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 1988.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem el-İfriki el-Mısri, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadır, trs.
- İşcan, Mehmet Zeki, “İmâmiyye Şîa’sında Politik Bir Teori Olarak İmâmetin İmkânı”, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 6(10), Kış 2002.
- Koçak, Mustafa, *Siyasal Partiler ve Türkiye’de Parti Yasakları*, Ankara: Turhan Kitapevi, 2002.
- Korkmaz, Fahrettin, *Gazâlî’de Devlet*, Ankara: TDV Yay., 1995.
- Köse, Hızır Murat “Siyaset”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, XXXVII. 2009.
- Mâturidi, *Kitabu’t-Tevhîd*.
- Mihçioğlu, Cemal, “Kamu Yönetimi Alanında Türkçe Terim Denemeleri”, Yıllık IX Ankara: AÜBYY Yay., 1986 - 1987.
- Nişvanu’l-Himyeri, *el-Huru’l-İyn*.
- Nomer, Kemalettin, *Şeriat, Hilâfet, Cumhuriyet ve Laiklik*, İstanbul: Boğaziçi Yay., 1996.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *İşaratü’l-İ’caz*, İstanbul: Zehra Yayıncılık. 2013.
- _____, *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- _____, *İçtimai Dersler*, İstanbul: Zehra Yayıncılık. 2013.
- _____, *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- _____, *Lem’alar*, İstanbul: Zehra Yayıncılık. 2013.
- _____, *Mektubat*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- _____, *Sözler*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- _____, *Tahrîç-i Hayat*, İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Öztekin, Ali, *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2001.
- Sarıkaya, M. Saffet, “Ehl-i Sünnet’in Devlet Telakkisinde İki Mesele: İdarî Sistem, Devlet Reisine İtaat”, *SDÜİF Dergisi*, 10. Sayı, 1994.
- Sarmış, İbrahim, *Şura’dan Saltanata, Teokrasiye ve Laisizme Yönetim*, İstanbul: Düşün Yay., 2010.
- Taftazani, Sa’duddin, *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi (Şerhu’l-Akaid)*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 2010.
- _____, *Şerhu’l-Akidetu’n- Neseft*, Daru’l-Beyrut.
- Uyanık, Mevlüt, *İslam Siyaset Felsefesinde Sivil İtaatsizliklik*, İstanbul: Kaknüs Yay., 2001.
- Ünal, A. Bülent, “İslam ve Siyaset Üzerine Düşünceler”, *DEÜİFD*, 13. Sayı, 2001, s. 161-184.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II.